

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک‌نگاشت‌های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

عدالت محیطی راهکاری برای تحقق پیشرفت و توسعه پایدار ملل

مهر ماه ۱۳۹۴

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: یاسوری، مجید، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: عدالت محیطی راهکاری برای تحقق پیشرفت و توسعه پایدار ملی / مجید یاسوری.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۸۴ ص: مصور، جدول، نمودار.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۳۶.
شابک	: ۸-۲۵-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸ / ۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۸۲] - ۸۴.
موضوع	: عدالت اجتماعی -- ایران
موضوع	: توسعه پایدار -- ایران
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ع۴ / HM۶۷۱
رده بندی دیویی	: ۳۰۳/۳۷۲-۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۵۴۹۶۲

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
عدالت محیطی راهکاری برای تحقق پیشرفت و توسعه پایدار ملی
نگارش: دکتر مجید یاسوری (عضو هیئت‌علمی دانشگاه گیلان)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، مهرماه ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۸-۲۵-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل‌احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان‌شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رسانند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۳	چکیده
۴	مقدمه
۹	پیشینه تحقیق
۱۳	روش تحقیق
۱۶	مبانی نظری
۱۹	بررسی وضعیت نابرابری‌های منطقه‌ای
۲۳	نابرابری در درآمد و هزینه خانوار شهری و روستایی
۱۳۷۸	وضعیت کلی هزینه - درآمدها در روستا و شهرهای استان‌های مختلف در فاصله سال‌های
۲۴	۱۳۹۰ -
۲۵	تفاوت بین هزینه و درآمد ها در شهر و روستا
۳۱	نابرابری در شاخص‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی
۳۲	تقسیم کار ملی تاثیرگذار در شکل‌گیری نابرابری منطقه‌ای
۳۷	شکل‌گیری تمرکز در تهران و تشدید نابرابری منطقه‌ای
۳۸	سابقه تمرکزگرایی در ایران
۳۹	روند تمرکزگرایی
۴۲	تمرکزگرایی تهران و عوامل آن
۴۲	تمرکزگرایی سیاسی - اداری - سازمانی
۴۳	تمرکزگرایی جمعیتی
۴۶	تمرکزگرایی اجتماعی
۴۷	تمرکزگرایی فرهنگی
۴۸	تمرکزگرایی زیربنایی
۴۸	تمرکزگرایی اقتصادی
۵۱	پیامدهای نابرابری منطقه‌ای
۵۵	عدالت محیطی و ارتباط آن با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۵۶	نتیجه‌گیری

چکیده

عدالت محیطی به دنبال بهبود دورنمای زندگی در محروم‌ترین مناطق است. عدالت منطقه‌ای در صورتی قابل تحقق است که توزیع درآمد نیازهای جمعیت را برآورده کند، ضرایب فزاینده‌ی بین منطقه‌ای به حداکثر برسد و در رفع مشکلات خاص ناشی از محیط اجتماعی و فیزیکی مؤثر باشد. نگرش گذشته به توسعه و رشد اقتصادی، منجر به شکل‌گیری نابرابری‌های فضایی در کشور گردید. راهبرد دخالت دولت در جهت توازن منطقه‌ای در بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، سیاستمداران و برنامه‌ریزان کشور را به کاهش نابرابری‌ها و برخورداری مناطق محروم واداشت. اصلاح قوانین و مقررات، رسیدگی به مناطق محروم و تمرکززدایی به علت وقوع جنگ تحمیلی، محاصره اقتصادی و فقدان برنامه‌ریزی آمایش سرزمینی و... نتوانست نابرابری منطقه‌ای را کاهش دهد. بررسی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی و تعیین وضعیت برخورداری مناطق حاکی از وجود عدم تعادل‌های منطقه‌ای و نابرابری است. علل شکل‌گیری نابرابری‌ها زیاد است؛ عده‌ای عملکرد بازار سرمایه‌داری، عده‌ای ایجاد قطب‌های رشد و عده‌ای نظریه وابستگی و قانون مبادله نابرابر را مؤثر می‌دانند. با این شرایط می‌توان علل نابرابری منطقه‌ای را در مواردی چند بیان نمود: قبل از هر عاملی، تفاوت‌های طبیعی، اقلیمی مناطق مختلف و عدم توجه به خصوصیات ذاتی مناطق یعنی قابلیت‌ها و محدودیت‌های هر منطقه که موجب ایجاد تفاوت در ظرفیت برنامه‌ریزی در مناطق گوناگون است و عدم توجه به سیاست‌های برنامه‌ریزی متناسب با شرایط هر منطقه را می‌توان از عوامل ایجاد نابرابری منطقه‌ای ذکر کرد. به دنبال آن نظام‌های حکومتی و فشارهای سیاسی که منابع عمومی را به نفع منطقه‌ای خاص یا گروهی از مناطق جذب می‌کنند و همچنین سطوح مختلف توسعه و فقدان پیوندهای مناسب فضاهای ملی و منطقه‌ای در جهت وحدت و یکپارچگی،

نابرابری منطقه‌ای را تشدید می‌کند. از دیگر علل بروز نابرابری منطقه‌ای، تفاوت‌های اقتصادی و اجتماعی و تفاوت‌های رفتاری که منجر به تناقضات سیاسی - اجتماعی بین مردم شده است، گسستگی و عدم انسجام در مراکز زیست و فعالیت در مناطق مختلف، توسعه مبتنی بر الگوی سرمایه‌داری که منجر به نابرابری‌های اجتماعی و فضایی گردید، است. این نابرابری‌های اجتماعی و فضایی به این دلیل به وجود آمدند که تغییرات اساسی در ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی که متناسب با این الگو باشند، ایجاد نگردیده و اتخاذ استراتژی توسعه به سمت رشد اقتصادی و صنعتی کردن جامعه که دوگانگی مابین شهرهای بزرگ و دیگر مناطق را موجب گردیده و از جهت دیگر عدم تنوع و یکنواختی در اقتصاد مناطق عقب‌افتاده و عدم ارتباط اقتصادی بین مناطق و درنهایت نابرابری‌های منطقه‌ای را دامن زده است. از نظر تئوریک عدم تعادل باعث عدم استفاده بهینه از فضا، جابجایی نیروی انسانی و سرمایه، مهاجرت و افزایش شکاف بین مناطق برخوردار و محروم و بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و کاهش انسجام ملی می‌گردد. هرچند نابرابری‌های فضایی به قابلیت‌های فیزیکی و ذاتی مناطق بستگی دارد، اما نظام اقتصادی، شیوه تولید و مبادله و نحوه سرمایه‌گذاری‌ها و سیاست‌های دولت باعث تشدید نابرابری منطقه‌ای می‌شود. وجود نابرابری‌های فضایی که نقش بسیار مؤثر در عدم تحقق اهداف توسعه منطقه‌ای دارد، تمرکزگرایی، بیکاری، فقر، مهاجرت، به هم خوردن ساختار جمعیت و اشتغال، بروز ناملایمات و کج‌روی اجتماعی، تضعیف وحدت و انسجام ملی و تخریب محیط‌زیست را در کشور به‌دنبال داشته است. این نابرابری‌ها مانع از شکل‌گیری زمینه‌های پیشرفت و توسعه پایدار ملی است. بنابراین هرگونه برنامه‌ریزی در استفاده بهینه از منابع محلی و رسیدن به توسعه پایدار ملی بایستی با کاهش نابرابری‌های فضایی و اجتماعی همراه باشد تا بتواند عدالت جغرافیایی و محیطی را محقق سازد. تحقق این امر مستلزم داشتن الگوی بومی پیشرفت با رعایت ملاحظات اقتصادی و تکیه بر ارزش‌های اسلامی، عدالت و رفاه انسانی و کاهش نابرابری منطقه‌ای است.

کلیدواژه: عدالت محیطی، نابرابری توسعه، وحدت ملی، توسعه پایدار ملی، ایران